

Олександра Дубова
слухач спеціальності «Психологія» НН ІНО
Національний авіаційний університет
м. Одеса (Україна)

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПРОЯВІВ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ

Актуальність дослідження не викликає сумніву, оскільки такі вчені як Адроннікова О.О., Гарькавець С.О., Медведєв В.С., Рівман Д.В. звертали увагу на необхідність дослідження психологічних характеристик у жертв злочину. Поведінка особи в багатьох ситуаціях може призвести до її віктимізації та становлення жертвою злочину. Психологи, звернувши увагу на такі психологічні особливості, зможуть не тільки побороти труднощі, які заважають особі почувати себе повноцінно, але і попередити скоєння злочинів та унеможливити віктимізацію своїх клієнтів. Віктимізація – це процес або кінцевий результат становлення жертвою злочину, дослідивши які буде можливість виявлення у особи таких характеристик задля подальшого формування в неї правильної моделі поведінки та зменшення віктимності цієї особи, адже відомо, що скоєння злочину залежить не тільки від поведінки особи злочинця, а і від поведінки особи жертви.

Метою статті є: визначення переліку психологічних характеристик особи та їх вплив на процес становлення жертвою злочину.

Як вказують практики, особі жертви притаманна система ознак, яка в повній мірі її характеризує. Портрет жертви включає в себе соціально-демографічні, особистісно-рольові та соціально-психологічні ознаки. Нашу увагу привертають саме соціально-психологічні ознаки потенційної жертви. Таким чином, орієнтовне коло віктимних психологічних характеристик особи утворюють:

1) психічні вади (розумова відсталість, психопатії, психози тощо);

- 2) дефекти пізнавальних психічних процесів: сприйняття, пам'яті, мислення, а також неуважність;
- 3) емоційна неврівноваженість;
- 4) схильність до неконтрольованого вживання алкоголю, одурманюючих речовин і зловживання ними;
- 5) необережність та відсутня чи занижена антиципація (спроможність передбачати кінцевий результат і наслідки своєї поведінки);
- 6) знижена рефлексія (здатність до адекватного самосприйняття і самооцінки) та самоконтроль;
- 7) схильність до невиправданого ризику та її крайня форма – авантюризм;
- 8) характерологічні риси: довірливість, наївність, сварливість, задрливість;
- 9) конформність (нездатність протистояти психологічному впливові з боку оточення);
- 10) акцентуації характеру з істеричним, нестійким типом та особистості в цілому за демонстративним і збудливим типом;
- 11) розгальмованість органічних потягів і загальна аморальна спрямованість особистості [2, с.113–114].

Психологічні характеристики особи мають суттєве значення в тому випадку, коли вони провокують певний злочин. Гарькавець С.О. звертає увагу на психологічні особливості осіб, які стають жертвами окремих злочинів, тобто підштовхують злочинця скоїти певний злочин щодо певної особи таким чином:

- 1) жертва вбивства найчастіше буває необачною, виявляє необґрунтовану ризикованість, відчуває труднощі в спілкуванні з оточуючими, в одних випадках надмірно егоцентрична, а в інших – гіперконформна, сама в поведінці виявляє елементи насильства, має підвищену схильність до агресії, девіантні похилості (зловживає спиртним або наркозалежна);

- 2) жертва сексуального насильства гіперкомунікативна і, як наслідок, нерозбірлива в контактах, у більшості своєму інфантильна, егоцентрична чи надмірно поступлива, не володіє достатнім досвідом інтимних контактів. Кажучи про жертву сексуального насильства частіше досліджується та

захищається саме жертва жіночої статі, адже мало кому спадає на думку, що жертвою в даному злочині може бути і чоловік. Нажаль, така проблема існує, але такі злочини, в більшості випадків, латентні, тому ця проблема є малодослідженою. Кампанія NO MORE створила відео, на якому відомі особистості звертають увагу на проблему сексуального насильства по відношенню до чоловіків. Що цікаво, чоловіки-жертви даного злочину не мають характерних психологічних особливостей, вважається, що жертвою насильства може стати будь-який чоловік, незалежно від його походження, соціального статусу, віку та місця проживання. Більшість випадків схилення чоловіків до статевого зв'язку здійснюється з використанням вогнепальної зброї як засобу залякування;

3) жертва катувань найчастіше слабовільна, надмірно піддається сугестивному впливу, не володіє стійким світоглядом, інколи сама веде аморальний спосіб життя та виявляє байдужність до своєї власної персони;

4) жертва шахрайства довірлива, некомпетентна, легковірна, сильно навіювана щодо гіпнозу, матеріально залежна, виявляє надмірну жадібність чи скнарність, нерідко марновірна [1, с.10–11].

5) жертва крадіжок. Особливої уваги заслуговують особи, які мають здатність стати жертвою кишенькових та квартирних крадіжок. Жертва кишенькової крадіжки характеризується недостатньо високим рівнем самоконтролю, схильністю впливу випадку, несамостійності в ухваленні рішень, безпечності й певною мірою імпульсивності у поведінці. Такі особи мають ознаки пасивного типу жертв, з елементами провокації у поведінці. Ступінь провокації залежить від рівня самоконтролю, уважності до оточуючих. Жертва квартирної крадіжки характеризується емоційною нестійкістю, тривожністю і чутливістю. При достатньо високому ступені тривожності ця особа виявляє необачність і невміння правильно оцінювати життєві ситуації, що свідчить про стереотип поведінки. Некритичність такої особи виявляється при спілкуванні з людьми, серед яких, як показує практика, трапляються і злочинці.

б) жертва домашнього насилля. На нашу думку, необхідно виділити характерні особливості жертв-жінок та жертв-чоловіків. Для жертви-жінки характерна пасивно-споглядальна позиція, почуття страху, тривожність, терплячість, що доходить до жертвості, ригідність установок. Відзначається наявність низької самооцінки, невпевненості в собі, залежності від чоловіка, неврівноваженості, яка може виявлятися у підвищеній емоційності, вразливості або неадекватних реакціях, агресивності. До того ж розвинені невротичні механізми психологічного захисту – схильність до стереотипної поведінки, регресу в стані підвищеної збудливості – не дають цим жінкам можливості в ситуації конфлікту діяти конструктивно, адже для цього необхідно щонайменше вийти за межі ситуації, побачити її під іншим кутом зору і змінити власні стереотипи поведінки. Вони погано усвідомлюють себе як людину, втратили власне Я, не орієнтуються у своїх потребах та бажаннях, мають виражений мазохістичний компонент, який базується, вочевидь, на негативному досвіді власного дитинства. Жертви-чоловіки мають сексуальні проблеми або відзначаються неадекватною статевою рольовою самоідентифікацією, схибленою Я-концепцією (тобто неадекватними уявленнями про себе); в таких сім'ях спостерігається переплутаність соціальних ролей, що виявляється передусім у домінуванні жінки, повній підлеглихості і безпорадності чоловіка, в якого низький рівень потреб та бажань, несформоване почуття власної гідності;

7) жертва торгівлі людьми поділяється на такі типи як:

- депресивний тип жертви торгівлі людьми, тобто особи з пригніченим інстинктом самозбереження і зовсім позбавлені такого інстинкту легко піддаються насильству і обману;

- жадібний тип жертви. Він являє собою легку здобич для торговців людьми так як надмірне прагнення до вигоди затьмарює розум, життєвий досвід, внутрішній голос;

- одиноких та «вбитих горем» жертв, так як самотність веде до ослаблення розумових здібностей людини, роблячи її легкою здобиччю для торговців людьми;

- жертви з «стокгольмським синдромом» - захисні реакції такої жертви стають неможливими через тривалий і постійний контакт і стосунки з торговцем [3].

Отже, відповідно до вищезазначеного, психологічні характеристики особи мають вплив на вчинення злочину. Недарма вчені виділяють психологічні особливості жертв певних груп злочинів, адже саме жртви стають вирішальним поштовхом до скоєння злочину. Необхідність дослідження психологічних особливостей особи обумовлена щодо таких злочинів як вбивство, тілесні ушкодження, звалтування, торгівля людьми, домашнє насилля, шахрайство, крадіжка тощо. Більшості жертвам злочинів притаманні такі психологічні характеристики як неадекватне самосприйняття, довірливість, алкогольна та наркотична залежність, невпевненість, неврівноваженість та агресивність. Саме такі особливості особи можуть мати вирішальне значення для прийняття рішення злочинцем скоїти злочин.

Таким чином, виявлення у осіб вище вказаних характеристик, дослідження їх природи та шляхів їх подолання або контролю, може зменшити ймовірність віктимізації особи.

Література

- 1) Гарькавець С.О. «Віктимологія». Навчальний посібник. - Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. -116 с.
- 2) Медведєв В.С. Кримінальна психологія: Підручник. – К.: Атіка, 2004. – 368 с.
- 3) Типологический подход при производстве по уголовным делам о торговле людьми: учеб. пособие / Г.К. Смирнов, Т.В. Варчук, Л.С. Дубовая; под. ред. Г.К. Смирнова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 143 с.